

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Bir Osmanlı Aydını Abdurrahman Şeref Efendi

Mehmet Demiryürek

İstanbul, Selenge Yayınları, 2023, 269 sayfa, ISBN: 978-625-6967-34-2.

Cansel Şeyda YANAR*

KKTC Lefke Avrupa Üniversitesinde ve Çorum Hitit Üniversitesinde öğretim üyesi olarak çalışmış, aynı zamanda dekanlık görevinde bulunmuş olan Mehmet Demiryürek hâlen Hitit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde, Yakın Çağ alanında öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Yazarın 2003 yılında yayımladığı *Abdurrahman Şeref Efendi (1853-1925) Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Bir Osmanlı Aydını* adlı kitabı 2023 yılında ikinci baskısını yapmıştır. Yirmi yıl aradan sonra kitabın ikinci baskısının yapılmasının nedenlerinden biri, ilk baskının tükenmesi, bir diğer nedeniyse Demiryürek'in zaman içinde ulaştığı yeni bilgilerle Cumhuriyet'imizin 100. yılına özel bir baskı çıkarma isteğidir.

Kitabın birinci bölümünde, Abdurrahman Şeref Bey'in II. Meşrutiyet'in ilanına rastlayan, 1908'den önceki yaşamına, çocukluğuna, ilk gençlik yıllarına, eğitimine ve vefatına yer verilmiştir. İkinci bölümde, bir devlet adamı olarak Abdurrahman Şeref Efendi karşımıza çıkmakta ve bakan olarak bulunduğu hükümetlerden bahsedilmektedir. Üçüncü bölümde, Millî Mücadele dönemine yer verilmiştir. Burada, II. TBMM'nin toplanması ve Ankara'nın başkent olduğu süreçte Abdurrahman Şeref Efendi'nin oynadığı önemli rol, çeşitli olayların örgüsü içerisinde vurgulanmaktadır. Dördüncü bölümde ise Abdurrahman Şeref Efendi'nin eğitimci kişiliği, tarihçiliği ve düşünce yapısından bahsedilirken; beşinci bölümde yazar, Abdurrahman Şeref Efendi'nin eserlerinin içeriğinden, özelliklerinden ve bu eserlerin

* Hitit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Çorum, 230449001@ogrenci.hitit.edu.tr

Cumhuriyet'in kavşağı diyebileceğimiz bir döneme kattığı değerlerden söz etmektedir. Altıncı bölümde ise sonuç, kronoloji, ekler ve bibliyografya kısımları yer almaktadır.

Yazar, Abdurrahman Şeref Efendi'nin yaşadığı dönemi iki bölümde incelemenin uygun olacağı görüşündedir. Çünkü Abdurrahman Şeref Efendi hem eğitimci hem de siyasi kimliğiyle ön plana çıkan ve en önemlisi Osmanlı İmparatorluğu'nda son vakanüvis olarak görev yapan bir devlet adamıdır.

Abdurrahman Şeref Efendi, 20 Ağustos 1853 tarihinde İstanbul'da dünyaya gelmiştir. İlk dersini mahallesinin imamı olan Hafız Mehmet Efendi'den almış ve evlerinin yakınında bulunan sıbyan mektebine gitmiştir. Daha sonra Eyüp Rüştüyesinden mezun olmuştur. 1867-68 yılları arasında Mahrec-i Aklam okulunda tahsilini devam ettirmiş ve on altı yaşında, Mekteb-i Sultani adıyla bilinen Galatasaray Lisesinde eğitimini tamamlamıştır. Kendisi çevresi tarafından oldukça saygı gösterilen ve sevilen bir öğretmen olarak mezun olduğu Galatasaray Lisesinde öğrencilerini yetiştirmeye başlamıştır. Görevi sırasında öğretmenlikten müdürlüğe kadar yükselmiş ve eğitimci kişiliği padişahın gözünden kaçmamıştır. Çeşitli tarihlerde dönemin padişahı tarafından ödüllendirilmiştir. Kendisi en yüksek rütbeye kadar ulaşmıştır. Abdurrahman Şeref Efendi; Hamdullah Suphi, Tevfik Fikret, Ahmed Haşim gibi pek çok tanınmış kişilere de öğretmenlik yaparak, fikirlerini ve düşünce yapısını onlara aktarmıştır.

Pek çok hükümetin kuruluşuna ve istifasına şahitlik etmiş bir devlet adamı olan Abdurrahman Şeref Efendi, görüşlerinin değeri nedeniyle dikkate alınan çeşitli konularda fikirlerine başvurulmuş ve ikna kabiliyeti, olaylara yaklaşım üslubu sebebiyle birçok alanda yardımına başvurulmuş bir devlet adamıdır. O, Milli Mücadele dönemine gidilen zorlu yollarda bizzat yürümüş ve gelişen her olayın siyasi olarak önemini farkına varılması gerektiğini düşünmüştür. Abdurrahman Şeref Efendi, devlette pek çok önemli görevlere getirilmiş, bu görevleri büyük fedakârlık ve gayretlerle yürütmüştür. Kendisi kırk dokuz buçuk yıl boyunca memleket ve millete hizmet etmiş, kendi menfaatini gözetmeden, devleti ve milleti için hayırlı olmadığını düşündüğü hiçbir konuya destek çıkmamıştır. Abdurrahman Şeref Efendi, siyasi kimliğinin yanı sıra eğitimci kişiliğiyle öğrencilerinin gönlünde taht kurmuş ve onlarla olan iletişim seviyeli ama aynı zamanda bir öğretmenden ziyade bir yol gösterici olarak tutmaya gayret etmiştir. Çeşitli ders kitapları ve makaleler kaleme alarak, fikirlerinden diğer insanların da faydalanması için her zaman çizgisini belli ederek fikirlerini ortaya koymuştur. Abdurrahman Şeref Efendi, bir ağacın ekilip büyümesi ve kök salması sırasında o ağacı durmadan sulayan ve gerektiğinde kurumuş dallarını budayan bir bahçıvan misali Cumhuriyet'in kök salmasına şahitlik etmiş ve yeniliklere açık olduğu kadar, miadını doldurup ülkeyi ileri götürmeyeceğini düşündüğü fikirleri de eleştirmekten geri durmamıştır.

Yazar, kitapta Abdurrahman Şeref Efendi'nin eğitimci kişiliğinden ve siyasi kimliğinden bahsetmesinin yanı sıra, gazetelerden aldığı röportajlarla, bizzat Abdurrahman Şeref Efendi'nin dilinden dökülen kelimelerle düşünce yapısının zihnimizde canlanmasını sağlamaktadır. Eğitimci kişiliği hakkında, kendisinin yetiştirdiği öğrencilerin söylemleri üzerinden bir yapı oluşturmaktadır. Aslında Abdurrahman Şeref Efendi'nin sadece bir öğretmen olmadığını okuyucuya iletmek istemiştir. Yazar, Abdurrahman

Şeref Efendi'nin tarih yazımı ve olayları değerlendirmesi konusunda düşüncelerini İslam düşünce dünyasının önemli şahsiyetlerinden ve ilk sosyologlardan biri olarak kabul edilen İbn-i Haldun'unla karşılaştırmakta ve bu karşılaştırma sonucunda, Abdurrahman Şeref Efendi'nin kendi cümlelerini ele alarak düşünce yapısı hakkında bize geniş ölçekli bir yorum sunmaktadır. Kendisi de bir tarihçi olan yazar, Abdurrahman Şeref Efendi'nin tarihçi kimliği üzerinde dururken, kaleme aldığı eserleri inceleyerek, günümüzde tarih araştırmacılarının gözünden kaçmaması gerektiğini düşündüğü noktalar üzerinde özellikle durmaktadır. Abdurrahman Şeref Efendi'nin kaleme aldığı eserleri tek tek inceleyen yazar, dönemin şartlarını ve olaylarını eserler üzerinden değerlendirerek bir kaniya varmaktadır. Eserlerinin üslubu ve anlatım şekillerine de dikkat çekmek isteyen yazar, aslında günümüzde bile ihmal edilen yazım ve anlatım kurallarına kendisinin ne kadar özen gösterdiğini vurgulamaktadır. Anlatım tekrarına düşmüş gibi görünse de aslında yazarın vurgulamak istediği, Abdurrahman Şeref Efendi'nin bir siyasetçi ve tarihçi olarak dikkat ettiği hususların inceliğidir. Bu incelik, bu nüanslar gerçekten dikkate değerdir. Dermiryürek, kitabının 2. baskısında Abdurrahman Şeref Efendi'nin özel yaşamından bahsettiği kadar, yaşadığı dönemin yani İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e geçiş döneminin tüm sıcaklığına rağmen kendisinin fikrî prensiplerini çelişkiye düşmeden nasıl koruduğu konusuna dikkat çekmiştir. Çünkü yüksek bürokrasiden ve saray çevresinden gelen kimliğiyle son vakanüvis olarak; biri imparatorluk, diğeri cumhuriyet olan iki farklı siyasal sisteme şahitlik etmiştir. Yazarın alıntılarında da yola çıkarak Abdurrahman Şeref Efendi'nin; öğrencileri başta olmak üzere etrafında uyandırdığı saygınlığı, fikirlerine sıkça başvurulmuş ve görüşlerine önem verilen kişiliğini görmek mümkündür.

Bir başka açıdan yazar; Osmanlı İmparatorluğu'nun vakanüvisi ve yaşadığı dönemin pek çok özel karakteri, siması gibi o dönemin selefi olan Abdurrahman Şeref Efendi'nin fikrî zenginliğini değerlendirmek istemiş ve bunu okuyucuya tüm canlılığıyla aktarmayı amaçlamıştır. Amacına ulaştığını düşündüğümüz yazar, ayrıca Abdurrahman Şeref Efendi hakkında daha önce yazılan yanlış bilgileri tespit ederek, doğrularını okuyucuya aktarmak istemiştir. Kitabın anlatım dili, biyografik bir tarih çalışması olmasına rağmen herkesçe anlaşılabilir kadar açık, duru ve akıcıdır. Öyle ki kitabı bitiren okurun aklında, Abdurrahman Şeref Efendi'nin nasıl bir sosyal ve siyasi kimliğinin olduğu konusunda kalıcı bir fikir oluşabilir. Eserde incelenen, Abdurrahman Şeref Efendi'nin kaleme aldığı makale ve kitaplar, yazar tarafından ekler kısmında kronolojik olarak düzenlenmiştir. Buradan yola çıkarak, Abdurrahman Şeref Efendi'nin siyasi görevlerini yerine getirirken bir taraftan da eğitimde gördüğü eksiklikleri gidermek için kitaplar kaleme aldığı rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. Kullanılan kaynaklar ve kitapta sıkça yer verilen, Abdurrahman Şeref Efendi'nin yazıları ve röportajları sayesinde, anlatılanlardan çok daha fazlası hakkında, döneme ilişkin etraflıca bir görüş edinmek mümkündür. Yakın Çağ ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi hakkında bilgi sahibi olmak isteyen araştırmacılar, eseri okuyarak, dönemin sosyal ve siyasi gelişmelerini Osmanlı İmparatorluğu'nun son vakanüvisi olan Abdurrahman Şeref Efendi'nin gözünden değerlendirebileceklerdir.